

Ibn Khaldun og vitenskapen om vekst og utvikling

Magid Al-Araki

Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag
magid.al-araki@oks.hio.no

Abstract

Repeated readings since 1983 of Ibn Khaldun's Opus Magnum, al-Muqaddimah, convinced me that it is important to retranslate and restructure some of the main concepts of Ibn Khaldun's science of al-'umrān. This will give more sense to the dynamics of social organization, growth and development in his work. The first part of this article is an introduction to Ibn Khaldun, his time, his life and his work. The second part is about my understanding of Ibn Khaldun's Muqaddimah based on a retranslation of some important concepts. The third part contains a short presentation of Ibn Khaldun's method of analysis.

Keywords: Ibn Khaldun, Method; Terminology, Rural and urban societies, Stages of development

Innledning

Ibn Khaldun (1332–1406) er en av det fjortende århundres store vitenskapsmenn. I år er det 600 år siden han døde. Dette er en god anledning til å introdusere ham for nye lesere. Bredden i Ibn Khalduns kunnskaper har fascinert mange, men få har viet sin tid til en helhetlig forståelse av hans ideer. Han er blitt kalt sosiolog, historiker, antropolog, statsviter, og er blant annet blitt sammenlignet med Machiavelli, Descartes, Hegel, Comte, Marx og Durkheim.

Historikeren Arnold Toynbee beskriver Ibn Khalduns hovedverk al-Muqaddimah som "undoubtedly the greatest work of its kind that has ever yet been created by any mind in any time or place" (Toynbee, 1958, 3:322).

Frantz Rosenthal (1915–2003) som oversatte Ibn Khalduns hovedverk al-Muqaddimah, sier at

Many ideas, discussed in the European West long after Ibn Khaldun's time, were found, amazingly enough, not to be as new as had been thought, but to have been known, in their rudiments at least, to the northwest African of the fourteenth century who founded a 'new science' in his al-Muqaddimah (Rosenthal, 1958, p. xvi).

Denne nye vitenskapen vil vi i dag kunne kalle vitenskapen om vekst og utvikling, en type økonomisk sosiologi (Araki, 1983).

Hele Ibn Khalduns encyklopediske verk heter "Kitāb al-ʿibār" eller "Boken om lærdommene". Den består av en introduksjon og tre bøker. Introduksjonen beskriver historiefagets sentrale stilling og behandler metoder til bruk for verifisering av historiske fakta. Han nevner årsaker til at historikerne begår feil som for eksempel blind tiltro til overleveringer, mangel på kontroll av historiske fakta og lovprising av fremtredende personer osv.

Den første boken omhandler det universelle samfunn, politisk herredømme, overskudd, livsgrunnlag, næringsveier og vitenskap. Den beskriver også en metodisk tilnærming for analyse av disse størrelsene. Introduksjonen og den første boken er det som kalles *al-Muqaddimah*. Det er disse Ibn Khaldun ble kjent for. Allerede i Ibn Khalduns egen tid ble de betraktet som et selvstendig verk, og i 1394 omtalte han dem i sin selvbiografi som al-Muqaddimah som betyr "introduksjonen". Han holdt kurs eksklusivt basert på dem.

De andre bøkene har ikke fått tilsvarende oppmerksomhet. De inneholder arabernes og berbernes historie og deres samtidige sivilisasjoner.

I introduksjonen til sin oversettelse av al-Muqaddimah sier Rosenthal at Ibn Khaldun bruker sin egen terminologi (Rosenthal, 1958: lxix). Han sier videre at

... Ibn Khaldun's particular terminology, which he evolved with great pains for his 'new science', had to be preserved as far as possible; to some degree, it must have impressed his contemporary readers as unusual. Therefore, at least the outstanding terms, such as 'umrān, 'aṣabiyyah, badāwah, were preserved in the translation by rather artificial loan renderings ('civilization,' 'group

sprit,' 'desert life or attitude'). This involved the occasional occurrence of expressions such as 'large civilization.' But any other procedure would irrevocably have destroyed the essential unity of Ibn Khaldun's work, which is one of its main claims to greatness (Rosenthal, 1958: cx).

Jeg er enig med Rosenthal i at begrepene '*umrān*, '*aṣabiyyah* og '*badāwah* hører til blant nøkkeltermene for forståelsen av al-Muqaddimah, men jeg er uenig i oversettelsen av noen av begrepene, fordi Rosenthal i noen tilfeller har valgt for generelle termer. En kontekstuell oversettelse gir en mer presis forståelse og er nærmere Ibn Khalduns metodiske læresetninger. Dette kommer jeg tilbake til.

Første del av denne artikkelen skal handle om Ibn Khalduns liv, hans tid og hans verk. Den andre delen skal handle om min forståelse av al-Muqaddimah. Sitatene er fra det arabiske manuskriptet til M. Quatremère fra 1858 (sitert som Q) og F. Rosenthals oversettelse fra 1958 (sitert som R). De norske oversettelsene er foretatt av meg, basert på disse to.

Ibn Khalduns liv og virke

Ibn Khaldun ble født i Tunis i 1332 i en aristokratisk familie. Familien kom opprinnelig fra Yemen. Den flyttet til Spania etter den islamske erobringen i 711. De etablerte seg først i Carmon og så i Sevilla der medlemmer av familien innehadde sentrale politiske og administrative verv. Blant dem finner vi politikere, jurister, religiøse lærde og høyt kvalifiserte vitenskapsmenn med allianser og kontakter både i Spania og Nord-Afrika.

Angrepet mot det mauriske Spania startet rundt 1227 da kristne erobret byen Baesa i Andalucía. Den etter hvert ustabile situasjonen førte til at Ibn Khalduns familie flyttet til Nord-Afrika i 1248. Også der fikk de politiske posisjoner. Etter hvert forlot både bestefaren og faren politikken og viet seg til studier og vitenskapelige karrierer. Ibn Khalduns far var en autoritet innenfor islam og islamsk rett, grammatikk og poesi. Faren sørget for at barna fikk en god utdanning, og han underviste dem også selv. Faren døde under Svartedauden i 1348–49 da Ibn Khaldun var 17 år gammel. Ibn Khaldun arvet kjærligheten til vitenskap og refleksjon fra faren og bestefaren.

Nord-Afrika (Maghreb) var i det 13. århundre sentrum for Almohadedynastiet som strakte seg fra grensene til Egypt og over til Atlanterhavskysten

og det mauriske Spania. Dynastiet varte i 139 år (1130–1269). Vestlige historikere kaller denne perioden gullalderen. Dynastiet var et opplyst og tolerant maktsete med rom for religiøs og kulturelt mangfold. Innenfor dets grenser levde store aristoteliske filosofer som Ibn Tufayl (1110–1185), Ibn Rushd (Averroes, 1126–1198) og den jødiske filosofen Mose ben Maimon (Maimonides, 1138–1204). Deres innflytelse på europeisk kulturliv var betydelig. Ibn Rushd anses som den betydeligste kommentator til Aristoteles og den arabiske tenkeren med størst innflytelse på vestlig filosofi.

Det 14. århundre medførte endringer på mange områder. Krutt ble tatt i bruk, og pavens makt ble utfordret. Handel med luksusvarer fra fjerne strøk gjorde sitt inntog i italienske byer. Nord-Afrika var mål for europeiske handelsmenn som spredte sine aktiviteter til byene Fez, Tlemcen og Béjaia. Handelsforetak blomstret og førte til arbeidsdeling og urbanisering. Interessen for naturvitenskapen var økende i Europa, og mange universiteter ble etablert, for eksempel i Spania, Italia og Frankrike. Europeisk militært og økonomisk hegemoni var et faktum, og veien ble banet for Renessansen.

Det var også i det 14. århundre at den islamske sivilisasjonen mistet sin framdrift. Tapet av Andalusia ble en realitet. Svartedauden satte sitt preg på samfunnet. Den mongolske erobreren Timur Lenk invaderte Bagdad. Nord-Afrika var ustabil og splittet, og en intellektuell stagnasjon preget hele den islamo-arabiske sivilisasjonen.

Ibn Khaldun vokste opp i en motsetningsfull tid. Hans karriere ble oppstykket og problematisk. Han fikk en klassisk utdanning med matematikk, logikk og arabisk filosofi. Han utmerket seg i grammatikk, juss, retorikk og aristotelisk filosofi. Han fikk innsikt i offentlig administrasjon og startet som tjueåring sin karriere hos Hafsiden (1229–1574) i Tunis. Det var Hafsiden som organiserte administrasjonen i Nord-Afrika og valgte Tunis som deres økonomiske og kulturelle sete, og byen ble et tilfluktssted for mange muslimer fra Spania. Ibn Khalduns første stilling i Tunis var "Sāhib al-ʿalāmāh" (signaturens mester), en viktig stilling ved hoffet. Innehaveren kunne også fungere som rådgiver. Etter kort tid forlot han stillingen for å studere under marokkanske læremestere. Han deltok i politiske opptøyer og satt i fengsel 1357–1358.

I 1362 sluttet han i stillingen som første statssekretær hos Sultanen i Fez og flyttet til Granada. Granada var den siste mauriske byen som falt da Ferdinands og Isabellas hær rykket inn i 1492. Kulturlivet i Grenada var blomstrende og byen var forholdsvis rolig til tross for påtrykk fra kristne i

nord. Nasridenes sultan i Granada og hans vesir ønsket Ibn Khaldun velkommen. I 1364 oppnevnte sultanen ham som sendemann til Pedro el Cruel, kongen av Castilla og León, for å forhandle frem en fredsavtale. Ibn Khalduns innflytelse var en torn i øyet på vesiren i Granada, og vennskapet mellom dem ble ødelagt. Året etter, i 1365, reiste derfor Ibn Khaldun tilbake til Nord-Afrika. I Nord-Afrika ble han tilbudt stillingen som førsteminister hos sin venn Sultanen av Bougie i Algerie. Ibn Khaldun innehadde ansvaret for byen 1365–1366, men ustabilitet og vennens politiske inkompetanse førte til maktskifte.

De ni årene som fulgte, fra 1365 til 1374, var de vanskeligste i Ibn Khalduns karriere. I denne perioden ble han gjentatte ganger involvert i stammestridigheter og statskriser. Han trakk seg etter hvert tilbake fra det politiske liv.

Med politiske erfaringer og brede kunnskaper isolerte han seg i Ibn Salamahs festning i Wahran i Algerie og begynte å skrive på sitt hovedverk "Kitāb al-ʿibār" (Boken om visdommene). Ibn Khaldun sier at det er nødvendig å dokumentere og å videreføre til kommende generasjoner det han selv har vært vitne til, blant annet Svartedaudens totale ødeleggelser.

Som 45-åring i 1377 fullførte han introduksjonen (al-Muqaddimah) til dette verket. Al-Muqaddimah ble Ibn Khalduns Opus Magnum med "ord og ideer strømmende i mitt hode som fløte i en (smør)kjerne", sier han (Rosenthal, 1958:liii).

De fire årene fra 1378 til 1382 brukte han for å konsultere bibliotekene i Tunis og for å kontrollere bibliografiske kilder og referanser i sitt verk. Han fullførte hele verket i 1382. Det ble dedikert til "Gud og kongen". Samme år søkte han og fikk tillatelse til å reise på pilegrimsferd til Mekka. Han reiste, men stanset i Alexandria, og året etter flyttet han til Kairo.

I 1384 fikk han tillatelse til å bringe familien til Egypt. De gikk ombord i et skip i Tunis. Med dem fulgte også hester som gave til sultanen, men skipet kom aldri frem. Det gikk ned utenfor Alexandria og ingen overlevde. Dermed mistet Ibn Khaldun hele sin nære familie.

Egypt var forholdsvis stabilt under mamelukkene som hadde overtatt makten i 1250 og ble sittende til 1517. Ibn Khaldun begynte å undervise ved Universitetet i al-Azhar. Senere ble han oppnevnt som professor i malikittisk rettslære, og kort etter ble han øverste malikittiske dommer i Egypt. I løpet av fem år var han igjen i besittelse av høye og prestisjetunge stillinger. Ibn Khalduns reformiver, blant annet mot korrupsjon og inkompetente juridis-

ke rådgivere og embetsmenn, førte med seg problemer. Han mistet sin stilling innen året var gått. Familietragedien reduserte lysten til å kjempe for stillingen.

Erobreren Timur Lenk (1336–1405) var en av Ibn Khalduns samtidige. Fra sitt hovedsete i Samarkand la han under seg store deler av Asia. I 1400 truet han Syria som var porten til Egypt. Egypterne følte seg også truet og sendte en ekspedisjon til Damaskus, og Ibn Khaldun ble bedt om å være med. Motvillig aksepterte han. Ekspedisjonen nådde Damaskus der det rådde uenighet mellom de sivile og militære lederne om hvordan de skulle forholde seg til trusselen utenfra. Meldinger om problemer i Egypt gjorde at ekspedisjonen vendte hjem, men Ibn Khaldun ble igjen i Damaskus som var beleiret av mongolenes tropper. Timur Lenk visste at Ibn Khaldun var den største dalevende ekspert på Nord-Afrika og de vestlige islamske områdene fra Tripoli til Granada, og ønsket å treffe ham. Møtet fant sted i 1401, og Ibn Khalduns oppdrag var å be om fritt leide for den sivile administrasjonen i byen i tilfelle angrep. Timur Lenk var interessert i geografisk informasjon om områdene vestover, og ba Ibn Khaldun om en detaljert beskrivelse. Dette var den siste gangen Ibn Khaldun spilte en diplomatisk rolle. Da de møtte hverandre var han neste 70 år gammel og Timur Lenk var 65.

Tilbake i Egypt gjenopptok Ibn Khaldun sitt arbeid som dommer. I årene som fulgte, mistet han og fikk tilbake sin stilling flere ganger. Kort tid etter nyoppnevning i 1406 døde Ibn Khaldun i Kairo den 17. mars, 74 år gammel.

Ibn Khalduns forfatterskap gjenspeiler hans egen tid. I verket *al-Muqaddimah* ønsket han å dokumentere for kommende generasjoner det han selv hadde vært vitne til. Han sier at det nå er

behov for en systematisk oversikt over menneskenes livskår i alle deler av verden, generasjon etter generasjon (*ajyāl*), og en nedtegnelse av tradisjoner og aktiviteter som er endret, dvs. en dokumentasjon over vår tid tilsvarende det *al-Mas'udi* [†956 AD] skrev for sin tid. Dette skal danne et grunnlag som framtidens historikere kan bygge på. (I, Q52; R65)

Om tilblivelsen av *al-Muqaddimah*, sier Ibn Khaldun:

Etter å ha lest verker av andre og fordypet meg i gårsdagens og nåtidens problemer, ristet jeg meg ut av min døsiges selvtilfredshet. Om jeg ikke var mye av en forfatter, forsøkte jeg å vise mitt eget litterære talent så godt jeg kunne og forfattet en bok om historie. (I, Q5; R10)

Ved slutten av første bok skriver han at han ønsker å stoppe ved den Første boken som omhandler samfunnsutviklingens iboende natur og ytre forhold. Han mener at han har behandlet sin nye vitenskap tilstrekkelig i denne boken (III, Q433; R481).

Ustabilitet, splittelse og turbulente begivenheter i det 14. århundre førte til en intellektuell stagnasjon som preget hele den islamo-arabiske sivilisasjonen. Nicholson sier:

This is an age of imitation and compilation.... But with one or two conspicuous exceptions – i.e. the historian Ibn Khaldun and the mystic Sha'rānī.... The fifteenth and sixteenth centuries witnessed the rise and triumph of that wonderful movement known as the Renaissance, ...but no ripple of this great upheaval which changed the whole current of intellectual and moral life in the West, reached the shores of Islam. (Nicholson, 1969:442–443)

Ibn Khaldun påtok seg ansvaret å fortelle kommende generasjoner om sin tids ødeleggelser, men også om viktige endringer som, ifølge hans teorier, fører til vekst eller fall av sivilisasjoner. Vi skal nå se nærmere på verket *al-Muqaddimah*.

Verket al-Muqaddimah (Prolegomenon)

Verket *al-Muqaddimah* ble fullført i 1377 men fulgte forfatteren de neste 29 årene inntil han døde. Under oppholdet i Egypt virket han blant annet som lærer, og han brukte verket aktivt som testament fra en døende sivilisasjon i den vestlige delen av Islam til en truet sivilisasjon i den østlige delen. Fra sitt tilholdssted i Egypt hadde Ibn Khaldun kontakt og vennskap med lærde i Nord-Afrika og Grenada i Spania.

Arabiske manuskripter av Ibn Khalduns verk eksisterte i store bibliotek i Egypt, England, Frankrike, Holland, Marokko, Russland, Spania, Tyrkia, Tyskland og mange andre steder. Den aller første fullstendige oversettelsen var til tyrkisk i 1730. Den ble publisert i 1859. Hammaer-Purgstall (1774–1856) og Silvestre de Sacy (1758–1838) oversatte og utga deler av *al-Muqaddimah*. Den første fullstendige franske oversettelsen ble utgitt i tre deler i 1862, 1865 og 1868 av William Mac-Guckin de Slane (1801–1878). I 1922 og 1950 ble deler av *al-Muqaddimah* oversatt til engelsk og til tysk i henholdsvis 1932 og 1951. Det finnes også en oversettelse til svensk av Rydberg (Rydberg, 1989). Den mest kjente oversettelsen ble foretatt av Franz Rosenthal i 1958 (Rosenthal, 1958).

Auguste Comte (1798–1857) og Emile Durkheim (1858–1917) kjente sannsynligvis til Ibn Khaldun. Det samme gjelder Karl Marx (1818–1883). Ved å lese ”The Social Constuction of Reality” av de amerikanske sosiologene Peter Berger og Thomas Luckmann, blir man slått av likheten i ideer mellom dem og Ibn Khaldun (Berger og Luckmann, 1966). Ibn Khalduns ideer om antagonisme mellom grupper og om vekst og fall av sivilisasjoner har også inspirert forfattere som Toyenbee (1953), Gellner (1983) og Fredrik Barth (1973). Ibn Khalduns ideer om skatt og offentlige finanser har blant annet inspirert den amerikanske økonomen Arthur B. Laffer. Han sier selv at han har utviklet sin Lafferkurve basert på Ibn Khalduns ideer:

The Laffer Curve, by the way, was not invented by me. For example, Ibn Khaldun, a 14th century Muslim Philosopher, wrote in his work *The Muqaddimah*: 'It should be known that at the beginning of the dynasty, taxation yields a large revenue from small assessments. At the end of the dynasty, taxation yields a small revenue from large assessments.' (Laffer, 2004: 3)

Ibn Khaldun sier om al-Muqaddimah at verket inneholder en oppsiktsvekkende og helt ny metode (I, Q:6; R11). Samtidig ønsker han at vitenskapsmenn vil lese boken med et kritisk blikk og rette feil og mangler de finner, slik tradisjonen er, inntil disiplinen er fullstendig presentert. Nyoppdagelsen av Ibn Khaldun har vekket interesse for al-Muqaddimah og gitt ham anerkjennelse for ideer som senere forskere har kommet med.

Rosenthals oversettelse av al-Muqaddimah er uten tvil et solid stykke arbeid, men som nevnt inneholder det en del unøyaktigheter når det gjelder sentrale begreper. Noen få ganger er oversettelsen direkte feil. Kanskje skyldes det fagspesialisering eller forsiktighet. Unøyaktigheter i oversettelsen er også nevnt av blant annet Hannoum (2003).

Ibn Khaldun konstruerte nye begreper for å forklare sin nye vitenskap og sin metode. Jeg har foretatt en systematisk undersøkelse av alle sentrale begreper og alle kontekster de forekommer i. På denne måten var det mulig å oppdage mønsteret i metoden og strukturen i den nye vitenskapen. Basert på denne oppdagelsen, var det forholdsvis enkelt å se hvordan historiske beretninger er brukt for å illustrere struktur og metode. Fordi Ibn Khaldun var nøye med bruk av språk og valg av termer, var jeg sikker på at terminologi og kontekst var bevisst valgt. Nedenfor skal vi se nærmere på de viktigste begrepene i al-Muqaddimah.

Viktige begreper i al-Muqaddimah

Vi skal først se på begrepsparet *al-ʿumrān* (vekst og utvikling) og *al-ḥadārah* (velstand).

Hos Ibn Khaldun er *al-ʿumrān* et operativt begrep som uttrykker struktur og dynamikk i forbindelse med *fellesskap og sosial organisering* på globalt og lokalt nivå med fokus på *vekst og utvikling*. Begrepet er som kameleon og tar farge av sammenhengen det brukes i. Som oftest er det brukt nært knyttet til andre begreper som samfunnsforhold eller sosiale kår, ruralt og urbant samfunn, utviklingsnivåer og lignende. Det bærer i seg fremgang, men kan også være kimen til antagonisme mellom individer, grupper og stater.

Begrepet *al-ʿumrān* er selve fundamentet i Ibn Khalduns nye vitenskap. Det brukes sammen med begrepet *al-ijtimāʿ* som betyr samkvem eller sosial organisering. På makroplan kan det oversettes med menneskesamfunn. I dag brukes begrepet *al-ijtimāʿ* for sosiologi i den arabiske verden.

I Ibn Khalduns inndeling av den nye vitenskapen bruker han *al-ijtimāʿ* i setningen "sosial organisering som er identisk med vekst og utvikling" (*al-ijtimāʿ al-bashari alladhi huwa al-ʿumrān*). (I, Q61; R76-78). Det brukes også i setningen "Menneskesamfunnet som er identisk med vekst og utvikling globalt" (*al-ijtimāʿ al-ʿinsāni alladhi huwa ʿumrān al-ʿālam*) (I, Q56; R71). På denne måten skiller Ibn Khaldun mellom lokalt og globalt nivå, dvs. mellom empirisk og teoretisk viten.

Tittelen for Ibn Khalduns nye vitenskap er basert på disse to setningene, dvs. *al-ʿumrān al-bashari* og *al-ijtimāʿ al-ʿinsāni* eller *Vekst og utvikling og menneskesamfunnet* (I, Q61; R77).

Rosenthal oversetter begrepet *al-ʿumrān* med de generelle begrepene "sivilisasjon" eller "befolkning". Noen ganger uttrykker han selv tvil om denne oversettelsen ved å sette den i parentes eller kommentere i fotnote. Oversettelsen *al-ʿumrān* med befolkning har for eksempel ført noen forskere til å forveksle økonomisk vekst og utvikling med befolkningsvekst. Resultatet ble en forvrengning av Ibn Khalduns "multiplikatoreffekt", som vi skal se siden, og en feilaktig kobling mellom Ibn Khaldun og Malthus (White 1959, Boulakia 1971, Soofi 1995).

Jeg har telt antall forekomster av begrepet *al-ʿumrān* i den arabiske teksten. Det forekommer 276 ganger. En feil oversettelse av et så sentralt og ofte brukt begrep vil nødvendigvis gi en skjev forståelse av *al-Muqaddimah*. Jeg oversetter *al-ʿumrān* med vekst og utvikling når det gjelder den politiske og sosioøkonomiske dynamikken innenfor et samfunn og med sosial organisering.

ring når det gjelder selve samfunnsstrukturen. Variasjon i bosettingsmønster og velstand innenfor rurale og urbane samfunn er avhengig av beliggenhet i forhold til sentre og tilgangen på midler.

Spørsmål om menneskesamfunnet i sin alminnelighet er uttrykt gjennom både filosofisk og empirisk baserte teorier i al-Muqaddimah. Når Ibn Khaldun sier at "mennesket er et produkt av sine vaner og ikke av sin naturlige legning og sitt temperament" er dette teori basert på empiriske refleksjoner. Når han sier at "overskudd er verdien av menneskelig produktivt arbeid" baserer han seg på empiriske kunnskaper om vekst og utvikling i det samfunn han studerte. Denne veksten måler han.

Ibn Khalduns stillinger ga ham god innsikt i privat og offentlig økonomi. Han sammenlignet statlige inntekter og utgifter og kjente til næringsstrukturen. Målingene som han foretok, uttrykte han gjennom å kombinere nøkkelbegrepet "al-ʿumrān" med andre begreper, for eksempel utviklingsstadier som en funksjon av etterspørsel, produktivt arbeid og markedstilbud.

Velstand (*ḥaḍārah*) er det høyeste målet for "al-ʿumrān" og innebærer tilgang på mange goder. Men velstand kan også føre til overflod som igjen fører til oppløsning og ødeleggelse av al-ʿumrān. Rosenthal oversetter også det arabiske begrepet velstand med sivilisasjon.

Ibn Khaldun snakker om velstand i forbindelse med urbane strøk. I rurale strøk gjelder en annen levestandard. De to samfunnene gir forskjellige livsvilkår og forskjellige muligheter til utvikling. Avhengigheten mellom senter og periferi er sterk. Senteret er avhengig av periferien når det gjelder nødvendigheter, og periferien er avhengig av senteret når det gjelder bekvemmeligheter. Senteret er rikest og sterkest, men sårbart. I sin samfunnsstruktur nevner Ibn Khaldun både bysamfunn, jordbrukssamfunn, seminomader og nomader.

Et annet viktig begrepspar er typer fortjeneste i betydningen profit (*ribḥ*), og overskudd (*kašb*).

Ibn Khaldun bruker begrepet *kašb* i betydningen overskudd som resultat av produktivt arbeid. Dette er overskudd som realiseres gjennom jordbruk og håndverk der menneskelig arbeid er dominerende. I forbindelse med overskudd fra handelsaktiviteter derimot, bruker Ibn Khaldun begrepet "*ribḥ*".

Rosenthal oversetter begge disse to begrepene med det engelske ordet *profit*. Fortjeneste fra handel innebærer spekulasjon, ifølge Ibn Khaldun, i motsetning til overskudd fra produktivt arbeid. Produktivt arbeid fører til vekst og utvikling. Skillet mellom disse to begrepene er viktig for å forstå Ibn Khalduns økonomiske tanker.

En nøyere granskning av begrepsstrukturen i al-Muqaddimah gjør at man oppdager detaljene og samfunnssystemet Ibn Khaldun bygger sin senter-periferiteori på. Som tidligere nevnt oversetter jeg begrepet "al-ʿumrān" med sosial organisering når det gjelder samfunnsstrukturen.

Sosial organisering – struktur og dynamikk

Ibn Khaldun sier: "Vit at historie *egentlig* er informasjon om menneskesamfunnet som er identisk med verdens utvikling globalt" (I, Q56; R71). Han sier videre at historie er rapporter om hendelser innenfor en bestemt periode. Kunnskap om samfunnsforhold bør derfor betraktes som selve grunnlaget for historisk analyse (I, Q50; R63). Uttrykket "egentlig" i dette sitatet er selve demarkasjonslinjen mellom historiefaget og Ibn Khalduns nye vitenskap. Han kritiserer historikerne for mangel på kjennskap til hvordan politiske og sosioøkonomiske forhold manifesterer seg i et samfunn.

Hans forfatterskap har to målsettinger. På den ene siden utvikler han en metode som kan brukes av historikerne for å gjøre historieskriving mer korrekt. På den andre siden forklarer han ved hjelp av den samme metoden hvordan politiske og sosioøkonomiske forhold skaper både vekst og utvikling, men også antagonisme mellom ulike samfunn. Her ligger dynamikken bak al-ʿumrān (vekst og utvikling).

Den rurale befolkningen, observerer Ibn Khaldun, er avhengig av produksjon i primærnæringene. Den har ikke aktiviteter som skaper rikdom og luksus. Den er avhengig av sentret for gode produksjonsverktøy. De rurale lever i jordbrukssamfunn, seminomadiske samfunn og nomadesamfunn. De rurale samfunnene er en støtte og en kilde for vekst og utvikling i det urbane samfunn og i byene. Den rurale befolkningen varierer basert på aktiviteter, økonomi og nærhet til bysentret. Jo lenger fra sentret de bor, jo vanskeligere kår har de. Deres mål og største ønske er å realisere velstand slik som i byen. Ved organisering under en sterk og samlende gruppesolidaritet (*ʿaṣabiyyah*), vil de ved hjelp av strategisk manøvrering kunne overta makten i sentrum. Dette skjer når befolkningen i byen er mest opptatt av rikdom og det gode liv. De er selvopptatte og mangler solidaritetsfølelse.

Etter overtakelsen vil de nye makthaverne innta sentret, eventuelt bygge seg et nytt. Det nye regimets levetid er, som forgjengernes, avhengig av rettferdighet, balanse i levekårene mellom by og land og styrken av solidaritets-

følelsen. Hovedgrunnene til at periferien manøvrerer og overtar makten i sentrum er økonomiske. Ibn Khaldun sier at byene varierer med hensyn til velstandsnivå og aktiviteter på markedene (II, Q234; R271). Overskudd skaper vekst og utvikling. Vekst og utvikling multipliserer seg og skaper høyere stadier av velstand. Hvis dette fortsetter, vil det til slutt føre til dynastiets ødeleggelse og fall.

Begrepet gruppesolidaritet ('aşabiyyah) er selve motoren bak sosiopolitiske endringer. Styrke og betydning av gruppesolidariteten varierer i tid og med velstandsnivå. Begrepet ligner innholdsmessig på forklaringen av *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* hos Tönnies. *Gemeinschaft* uttrykker sosiale relasjoner basert på følelse av slektskap og nære relasjoner. Dette tilsvarer 'aşabiyyah i sin startfase. *Gesellschaft* uttrykker sosiale relasjoner basert på orden og felles interesser. Dette uttrykker 'aşabiyyah etter at dynastiet er konsolidert og bygd opp. Mange forfattere har diskutert Ibn Khalduns gruppesolidaritetsbegrep, blant annet Helmut Ritter i sin klassiske artikkel "Irrational solidarity groups. A socio-psychological study in connection with Ibn Khaldun" (Ritter, 1948).

Den sosiopolitiske dynamikken rundt sosial organisering og antagonismen mellom senter og periferi har en nær sammenheng med den økonomiske syklusen som fører til rettferdighet og urettferdighet og vekst og fall av sivilisasjoner. Ifølge Ibn Khaldun er det den enkelte staten eller det enkelte samfunnet som legger grunnlaget for en bærekraftig utvikling gjennom politisk og sosioøkonomisk rettferdighet. På denne måten påvirkes også sameksistensen mellom de enkelte delene av verden.

Stadier i vekst og utvikling

Ibn Khaldun sier at overskudd er verdier som realiseres gjennom produktivt arbeid. Jo mer arbeid, desto større blir verdien, og inntjeningen øker. Økning i velstand og rikdom leder folk til luksus og behov som overdådige hus og flotte klær, fine gjenstander og husgeråd, tjenere og ridedyr. Alt dette fører til behov for økte aktiviteter og flere dyktige håndverkere. Industri og håndverk vil blomstre. Byens inntekter og utgifter øker. De som er engasjert i produksjon blir rikere. Jo større økning i vekst og utvikling, desto større økning i produktivt arbeid. Luksusen øker i takt med overskuddet. Behovet for luksusvarer øker. Man finner opp nye industrier og håndverk for å tilfredsstille behovene. Overskuddet øker igjen og behovet for produktivt arbeid blir enda større. Slik går det for andregangs og tredjegangs fordobling. Etter at basis-

behovene er dekket, vil all økning utover dette gå til luksus og rikdom (II, Q235–236; R272–273 E).

Først tilfredsstiller produktivt arbeid basisbehovene. Deretter produseres det i hovedsak for å tilfredsstille luksusbehovene. Ibn Khaldun sier at hver by som overgår en annen med ett stadium av vekst og utvikling (*bi-‘umrān wāhid*), vil overgå den med hensyn til overskudd (kasb) i velstand og luksusvaner. Byer med høy vekst og utvikling (‘umrān akthar w-awfar) har en befolkning med høyt velstandsnivå. Dette gjelder på alle nivåer i befolkningen, dommerne i den ene byen sammenlignet med dommerne i den andre, kjøpmennene sammenlignet med kjøpmennene, håndverkerne med håndverkerne, torghandlerne med torghandlerne, politiet med politiet og emiren med emiren (II, Q235–236; R272–273 E). Begrepet ‘umrān brukes her ikke bare i betydning vekst og utvikling, men også i betydning vekst og utvikling i stadier. Her ligger Ibn Khalduns ”multiplikatoreffekt”.

Overskuddet er verdien av menneskelig produktivt arbeid. Vekst og utvikling (al-‘umrān) gjør det mulig å reinvestere overskuddet. Ibn Khalduns multiplikatoreffekt baserer seg på progressive økninger i overskudd og investeringer. Ibn Khaldun sier at store byer med gode vilkår (aḥwāl muttasi‘ah) og økende vekst og utvikling (‘umrānuhu kathīr) gjør et samfunn mer robust og mindre sårbart, men samtidig er det lett å skjule urettferdighet (II, Q96; R106). Rosenthal oversetter ”økende vekst- og utvikling” med ”tett befolket”, noe som har ledet forfattere til feil økonomiske resonnementer. Gode kår er ikke et resultat av en tett befolket by, men av økning i vekst og utvikling.

Vekst og utvikling stanser når folk mister insentivene, sier Ibn Khaldun, og føler seg urettferdig behandlet. Dyp urettferdighet vil før eller siden ødelegge ethvert samfunn. (II, Q96; R103).

Ibn Khaldun sier at et dynasti gjennomgår fem utviklingsfaser: seiersfasen ved maktovertagelse, kontrollfasen med full kontroll over befolkningen, overflods- og hovmodsfasen, selvtilfredshetsfasen og til slutt luksus- og sløssingsfasen som etter hvert leder til svekkelse og ødeleggelse. ”På dette stadiet er dynastiet grepet av senilitet og kronisk sykdom som det vanskelig kan fri seg fra og som det ikke finnes behandling for. Til slutt forsvinner dynastiet. ...” (I, Q314–317; R353ff).

Han sier også at denne prosessen tar tre generasjoner (en generasjon er ca. 40 år). Disse tre generasjonene går fra en livsstil til en annen: rural tilværelse, urban tilværelse, overflod og luksus.

Når dynastiet eldes og svekkes begynner forfallet, ifølge Ibn Khaldun, i de ytre områdene. Sentrum forblir intakt inntil det går under. Men hvis dynastiet undergraves fra sentrum, hjelper det ikke om de ytre områdene er friske. Sentrum er som et hjerte som gir liv.

Drivkraften bak denne endringen er vekst og utvikling (al-‘umrān) slik den gjenspeiles i samfunnsforholdene (al-aḥwāl). Begrepet ”al-aḥwāl” uttrykker fire forhold: politiske, økonomiske, virksomhets- og kunnskapsmessige. Bruken av dette begrepet i al-Muqaddimah gjør at Ibn Khaldun foregriper en form for økonomisk sosiologi.

Ibn Khaldun finner i boken om ”Politikk”, som han sier tilskrives Aristoteles, en del om emnet han diskuterer i sin bok. Behandlingen er imidlertid ikke uttømmende, sier Ibn Khaldun.

Emnet mangler flere argumenter som det fortjener, og det er blandet med andre emner. I boken henviser forfatteren til slike allmenne ideer som vi har rapportert med støtte i den zoroastiske prestens og Anosharwans autoritet. Han organiserte sin uttalelse på bemerkelsesverdig vis i form av åtte maksimer ordnet i en sirkel. De lyder som følger: Verden er en hage og dynastiet dens gjerde. Dynastiet er en myndighet som befordre loven. Loven er politikken som herskeren fører. Herskeren er en institusjon som støttes av soldatene. Soldatenes støtte betales med penger. Penger er et middel til livsopphold som inndrives fra undersåttene. Undersåttene er tjenere beskyttet av rettferdigheten. Rettferdighet er noe velkjent, og gjennom den fortsetter verden å bestå. Verden er en hage – og slik begynner det fra begynnelsen av. Dette er åtte setninger som rommer mye politisk visdom. De er forbundet med hverandre, slik at slutten på hver setning fører til begynnelsen på neste. De holdes sammen i en sirkel uten begynnelse eller slutt. Forfatteren var stolt av sitt funn og priste dets fordeler. Hvis du ser nøye på vår diskusjon i kapitlet om politisk herredømme og dynastiene og vier den riktig lesing og forståelse, vil du finne at den utgjør en uttømmende, meget klar og fullt dokumentert tolkning og detaljert framstilling av disse meningene. Vi ble bevisst disse ting med Guds hjelp og uten Aristoteles’ instruksjon eller mobežānens [den zoroastiske presten] leksjoner. (II, Q65; R81)

Ibn Khalduns metode

Ibn Khaldun sier at han har oppdaget en ny vitenskap og en metode som vil kunne avsløre feil og mangler ved historiske overleveringer. Mange forskere har nevnt Ibn Khalduns metode, men ingen har forklart den på en systema-

tisk måte. De har heller ikke funnet Ibn Khalduns inndeling av den nye vitenskapen i en empirisk del og en teoretisk del. Min forståelse av Ibn Khalduns metodiske og systemteoretiske tenkning bygger blant annet på hans bevissthet om språk og språkkonstruksjoner i arabisk.

For å avlede metoden måtte jeg gjennom en møysommelig begrepssammenligning og tekstanalyse. Metoden er ment å skulle brukes til å analysere en hendelse eller et fenomen i sin kontekst. Ibn Khaldun nevner tre metodologiske tilnæringsmåter: *Kartlegging av grunnleggende faktorer*, *sammenligning med det nære* og til slutt *dybdeanalyse*. Disse forekommer i én setning uten forklaring eller detaljering. Han overlater til leseren å gi begrepene innhold basert på andre definisjoner og eksempler. Hver av disse tilnæringsmåtene består av to til tre faser.

Kartlegging av grunnleggende faktorer

Ved analyse av et fenomen, må vi først finne fenomenets grunnleggende faktorer, dvs. interne og eksterne faktorer, altså tingen i seg selv og tingen i kontekst. Tingen i seg selv refererer til iboende egenskaper som for eksempel soliditet, størrelse og art. Konteksten, for eksempel den sosiopolitiske, inneholder fire variabler: det politiske, det økonomiske, det virksomhetsmessige og det vitenskapelige.

Ifølge Ibn Khaldun bør kildekritikk og empiriske studier være basert på denne tosidigheten. For å skille mellom sann og usann informasjon er det derfor viktig å undersøke tre forhold (I, Q61; R76–78): forhold som angår tingen eller hendelsen i seg selv; forhold som angår tingen eller hendelsen i kontekst slik den er blitt observert eller fremstilt og til slutt forhold som knyttes til hendelsen, men som ikke har med den å gjøre og derfor skal tas bort (støy). Tosidigheten mellom ”tingen i seg selv” og ”tingen i kontekst” er kjernen i Ibn Khalduns normative metodologiske kanon (qanūn) (I, Q61; R77). Begrepet kontekst innbefatter politiske og sosioøkonomiske forhold eller kår. Studiet av disse, også i tid, går igjen i alle analyser i al-Muqaddimah.

Blant feilene Ibn Khaldun kritiserer historikerne for, fremhever han uviitenhet om forholdenes naturgitte karakter. Det er utvilsomt den viktigste årsak til usannhet, sier Ibn Khaldun. Enhver hendelse, sier han, enten den oppstår av seg selv eller blir til som resultat av en handling, må nødvendigvis har en naturlig karakter som er spesifikk så vel for hendelsen i seg selv som for de tilfeldige forhold som ledsager den. Derfor, hvis forskeren har kunnskap om hendelsenes og forholdenes natur og karakter og deres krav, kan

dette hjelpe til å skille sannheten fra usannheten. Dette er det mest effektive granskningsmiddel, sier Ibn Khaldun. En kontekst er avgrenset i tid og sted. Endringer kan skje gradvis og skjult slik at bare noen få mennesker blir klar over dem. Forholdene er ikke konstante. De forandrer seg over tid og et forhold går over til å bli et annet. Slik er det med mennesker, tider og regioner, og det samme er tilfelle med dynastier, sier Ibn Khaldun.

Sammenligning med det nære

Neste trinn i Ibn Khalduns metode består i å sammenligne fenomenet med nærliggende fenomener i tid og sted for å finne likheter og forskjeller. En lærerstilling er kontekstuell forskjellig fra tidsperiode til tidsperiode i takt med endring av politiske, økonomiske, virksomhets- og kunnskapsmessige forhold. Kunnskap om likheter og forskjeller mellom fenomenet vi er interessert i og nærliggende fenomener styrker vår forståelse av fenomenet. Ved å sammenligne kan vi for eksempel fastslå styrke, omfang og betydning.

Dybdeanalyse

Dybdeanalysen består av tre faser. Den første fasen er å analysere ved hjelp av logikk og argumentasjon. Her er man interessert i den interne validiteten eller logiske gyldigheten. Den andre fasen består av kontroll av samsvar med virkeligheten. Her er vi interessert i den eksterne validiteten eller den empiriske gyldigheten. Den tredje fasen består i å analysere gjennom refleksjon og kritisk innsikt. Her er vi interessert i reliabiliteten eller påliteligheten. Den siste fremgangsmåten er basis for eventuelle teoridannelser.

På tilsvarende måte opererer Ibn Khaldun med tre stadier av tenkning: det differensierende, det eksperimenterende og det teoretiske intellekt. Han opererer også med tre pedagogiske faser: å tilegne seg kunnskaper, å forbedre kunnskapene og å mestre kunnskapene.

Ibn Khaldun viser med eksempler hvordan disse metodiske tilnærmingene kan brukes for å belyse årsaker og argumenter bak hendelser og fenomener og for å bekrefte eller avkrefte riktigheten av rapporter og innsamlede data.

Al-Muqaddimah inneholder ingen detaljerte metodeforklaringer men hovedprinsipper og illustrerende eksempler. I et av disse eksemplene sier Ibn Khaldun at mangel på kjennskap til de levende veseners naturgitte karaktertrekk har fått forskere til å akseptere at negrene er etterkommere av Kam, sønn av Noah, og at de har fått hudfargen sin som følge av Noahs forban-

nelse (I, Q151; R169–170). Ibn Khaldun argumenterer her med geografiske og klimatiske faktorer.

Et annet sted beskriver Ibn Khaldun forskjellene i levekår mellom rurale og urbane strøk. Han sier at urbane mennesker mangler motivasjon til å leve under samme vilkår som rurale, med mindre spesielle forhold tiltrekker dem eller situasjonen i byen er dårlig (I, Q224; R253). Ibn Khaldun bruker her sosioøkonomiske argumenter for å forklare at folk som er vant til velstand ikke uten videre vil gi avkall på den. Som tidligere nevnt er mennesket først og fremst et produkt av sine vaner og ikke av sin legning eller temperament.

I en sammenligning av innbyggerne i Egypt med innbyggerne i Fez i Marokko, sier han at egypterne er kjent for sin glede, sitt lyse sinnelag og sin bekymringsløshet. De lagrer ikke forråd av mat for måneder og år fremover, men kjøper daglig det meste av det de trenger på markedet. Fez i Maghreb ligger inne i landet og er omgitt av kalde fjell. Innbyggerne ser dystre og sorgtunge ut, og de har store bekymringer for fremtiden. En mann i Fez kan ha lagret hvete for mange års forbruk, men han går til markedet tidlig hver morgen for å kjøpe mat for dagen. Han er redd for å ta i bruk noe av sitt matlager (I, Q156; R175). Ibn Khaldun viser her til hvordan folk er betinget av klimaet. Han viser også til psykososiale eller, for å bruke datidens terminologi, sedvanemessige og sjelelige forhold som betinger menneskelig atferd og relasjoner.

Hadde historikerne hatt kjennskap til samfunn og natur ville de, ifølge Ibn Khaldun, ha brukt sin kritiske sans for å differensiere mellom riktig og feil informasjon. De ville kanskje ha oppdaget hva som gjør at urbane mennesker ikke blir motivert til å leve under samme vilkår som rurale, at noen hamstrer mat mens andre ikke gjør det, eller om det er riktig at negrenes hudfarge skyldes Guds forbannelse.

Hos Ibn Khaldun har alle eksemplene en konklusjon. Det er fra selve argumentasjonen fram mot konklusjonen at metoden kan avledes. Begrepene *vilkår* og *naturgitte karaktertrekk* i eksemplene ovenfor hører inn under den første tilnærmingsmåten som har med kartlegging av grunnleggende faktorer å gjøre. Ibn Khaldun overlater til oss å dedusere metoden fra disse og lignende eksempler. Det ligger nært våre dagers casestudier.

Ibn Khaldun legger vekt på logikk. Han skrev, underviste og videreutviklet ideer fra blant annet Aristoteles som han kaller filosofenes far. På Ibn Khalduns tid var aristotelisk filosofi, logikk, geometri, algebra, aritmetikk og regning grunnleggende for ethvert studium. Ibn Khaldun bruker logikk, algebra, aritmetikk, matrisetabeller osv. i sine drøftelser.

For å etablere troverdighet til faktiske hendelser, må man kontrollere samsvar med virkeligheten (I, Q60; R76). De konklusjonene man kommer fram til skal ikke være filosofiske, men virkelighetsnære. Ved å gjøre samsvar med virkeligheten til et metodologisk prinsipp, utfordret Ibn Khaldun historikerne, men også datidens filosofer, som var lite interessert i den virkelige verden.

Ibn Khaldun sier at man må skille mellom det mulige og umulige basert på studier av sosial organisering og vekst og utvikling innenfor et samfunn med både rural og urban struktur (I, Q61; R76–78). Han begrenser sine empiriske analyser til Nord-Afrika fordi det er dette området han har direkte kunnskaper om (I, Q52; R65). Han observerer motsetninger og avhengighet mellom de rurale og de urbane samfunnene, deres politiske og sosio-økonomiske forhold og balansen/ubalansen mellom dem. Han anvendte i tillegg kunnskaper innhentet fra litteraturen, blant annet fra historikerne Ibn Ishaq, al-Tabari og al-Mas'udi. På sine reiser konsulterte han verk og tekster i datidens bibliotek blant annet for å sjekke sine henvisninger og bygge sine teorier. På dette grunnlaget formulerte han generelle teorier om vekst og fall av samfunn og sivilisasjoner. Som eksempler nevner han Persia og Bysants og faraoenes dynastier i Egypt.

Hos Ibn Khaldun som hos eldre filosofer, er sammenligning og refleksjon de viktigste metodiske grunnelementene for alle undersøkelser. Ibn Khaldun legger til "samsvar med virkelighet" som en betingelse for påliteligheten.

Avslutning

I sin omtale av bøker om Ibn Khaldun oppfordrer Olivier Carré (1973) oss til å lese selve teksten i al-Muqaddimah gjentatte ganger, kommentere den linje for linje, lage en fullstendig oppsummering av den tekstuelle utviklingen av hvert enkelt nøkkelbegrep slik som V. Monteil har foreslått. Carré sier også at al-Muqaddimah faktisk kan fungere som en introduksjon til moderne Midt-Østens sosiologi slik Y. Lacoste ønsket, men i et perspektiv uten tvil forskjellig fra hans (Carré, 1973: 115–123).

Olivier Carré ber forskere om å starte fra begynnelsen av og lese Ibn Khaldun linje for linje. Dette har jeg gjort og er på denne måten kommet fram til metoden. Nye gjennomlesninger bekrefter at metoden er hovedmålet med al-Muqaddimah. Alle utlegninger om samfunnsforhold og historiske hendelser er med for å illustrere den nye vitenskapen og metoden. Dette

kan kanskje forklare kritikken fra enkelte forskere om at Ibn Khaldun mangler kronologi i sin historiske fremlegging. Ibn Khaldun krever leserens tid og oppmerksomhet. Han sier at kunnskap må først tilegnes, så forbedres og til slutt mestres.

De som har studert Ibn Khaldun har vært mest opptatt av hans historiske og sosioøkonomiske ideer. Flere forfattere har berømmet Ibn Khaldun for hans metode, men uten forsøk på å forklare den. En grundig innholdsanalyse av den første delen av *al-Muqaddimah* er nødvendig for å avlede grunnprinsippene i metoden. Verkets detaljerte innholdsfortegnelse bekrefter metoden ved at viktige begreper kommer i systematisk rekkefølge. Kjennskap til økonomiske termer bringer metoden klarere frem. Det er også viktig å være oppmerksom på Ibn Khalduns konstruksjon av begreper og hvilken vekt han gir dem. Den som leser verket som en historiebok, vil derfor ikke finne metoden. Det er også viktig å ta i betraktning Ibn Khalduns begeistring for den aristoteliske logikken. Ibn Khaldun sier at mennesket er født med en naturlig evne til å tenke logisk. Han beskriver den slik:

Evnen til å tenke fokuserer på noe den ønsker å bekrefte eller avkrefte. Etter å ha registrert ytterpunktene i saken, vil den på et øyeblikk finne det ene midtpunktet som forener ytterpunktene, eller gå videre for å finne et nytt midtpunkt dersom midtpunktene er flere. På denne måten kommer den til resultatet. (III, Q: 254-255; R:295)

Dette sitatet minner om Aristoteles' lære om "den gyldne middelvei", men sitatet rommer også i seg rudimentene av tese–antitese–syntese. Ibn Khaldun var begeistret for matriser, tabeller og deres kombinasjoner. Han sier at det er gjennom forbindelsene (*tanāsub*) mellom kjente data at man får ny kunnskap (I, Q219; R245).

Ibn Khaldun fikk ikke mange direkte etterfølgere i sin egen tid. Dette kan skyldes hans pragmatisme. Han forkastet spekulasjoner om at mennesket trenger å bli styrt gjennom en religiøs lov. Ibn Khaldun sier at ordnede samfunn kan eksistere uten religiøse åpenbaringer og viser til eksempler på dette (I, Q73; R93). Han binder ikke samfunnsutviklingen til en bestemt religiøs lov eller bestemte trossamfunn. Han skiller mellom verdslige og religiøse anliggender og sier at religion ikke kan tolkes gjennom logikk og filosofi. Tradisjon og habitus kan stanse et religiøst folk i å behandle sin hellige skrift på en logisk nøytral måte.

Jeg slutter meg til Olivier Carré som sier at Ibn Khalduns verk, al-Muqaddimah, må studeres og oppdages på nytt, og håper at denne artikkelen vil bane veien for en nysgjerrighet og en interesse for denne forfatteren.

Litteratur

- Alkbar, Ahmed (2002) Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today. *Middle East Journal*, Vol. 56: 20–45
- Alferai, Ahmed & Michael Burn (1994) Ibn Khaldun: Dynastic Change and its Economic Consequences. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 16: 73–87
- Al Araki, Magid (1983) Ibn Khaldun: A forerunner for modern sociology. Discourse of the Method and Concepts of Economic Sociology. Mastergradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo
- Berger, Peter L., & Thomas Luckmann (1966) *The Social Construction Of Reality*. New York: Doubleday & Company
- Boulakia, Jean David C. (1971) Ibn Khaldun: A Fourteenth-Century Economist. *The Journal of Political Economy*, Vol. 79: 1105–1118
- Carré, Olivier (1973) A propos de la sociologie politique d'Ibn Khaldun. *Revue Française de Sociologie*, 14: 115–123
- Dalseth, Eyvind (1972) Ibn Khaldun. *Samfunnstenkningens historie: fra Hellas til Rousseau*. Filosofisk institutt, Universitetet i Trondheim
- Dawood, N. J. (red.) (1967) *Ibn Khaldun. The al-Muqaddimah*. London: Routledge
- Dhaouadi, Mahmoud (1990) Ibn Khaldun: The Founding Father of Eastern Sociology. *International Sociology*. Vol. 5:319–335
- Gellner, Ernest (1983) *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell
- Hannoum, A. (2003) Translation and The Colonial Imaginary: Ibn Khaldun Orientalist. *History & Theory*, Vol. 42: 61–81
- Irwin, Robert (1997) Toynbee and Ibn Khaldun.” *Middle Eastern Studies*, Vol. 33: 461–479
- Lacoste, Yves (1978) *Ibn Khaldun, naissance de l'histoire passe du tiers monde*. Paris: Francois Maspero
- Laffer, Arthur B. (2004) The Laffer Curve: Past, Present and Future. *Executive Summary Background*. Washington: The Heritage Foundation. No. 1765:1–16

- Nicholson, R. A. (1969) *A Literary History of the Arabs*. London: Cambridge University Press
- Quatremere, M. (1858) (red.) *Prolegomenes D'Ebn-Khaldoun*. Paris: La Bibliotheque Imperiale
- Ritter, Hellmut (1948) Irrational solidarity groups. A socio-psychological study in connection with Ibn Khaldun. *Oriens*. Vol. 1: 1–44
- Rosenthal, F. (1958) (over.) *Ibn Khaldun: The al-Muqaddimah: an Introduction to History*. Bollingen Series XLII. N.Y: Pantheon Books
- Rydberg, Ingar (over.) (1989) *Ibn Khaldun prolegomena: en introduction till världshistorien*. Lund: Alambra
- Slane, W. M. de (1862) *Les Prolégomènes historique d'Ibn Khaldoun*, 3 vols. Paris, P. Geuthner, 1934–38 (facsim.)
- Soofi, Abdol S. (1995) Economics of Ibn Khaldun Revisited. *History of Political Economy*. Vol. 27: 387–404
- Toynbee, A.J. (1958) *Study of History*. London: Oxford University Press
- Tönnies, F. (1957) *Community and Society*. New York: Harper and Row
- Weiss, Dieter (1995) Ibn Khaldun on economic transformation.” *International Journal of Middle East Studies*. Vol. 27: 29–37
- White, Hayden V. (1959) Ibn Khaldun in World Philosophy of History: Review Article. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 2: 110–125

Sammendrag

Siden 1983 har jeg lest Ibn Khalduns Opus Magnum, al-Muqaddimah, gjentatte ganger. Jeg er overbevist om at det er viktig med en ny oversettelse og strukturering av noen av de mest sentrale begrepene i Ibn Khalduns vitenskap om al-‘umrān. På denne måten vil dynamikken bak begrepene sosial organisering og vekst og utvikling bli klarere. Den første delen av denne artikkelen introduseres Ibn Khaldun, hans tid, liv og verk. Den andre delen inneholder min forståelse av Ibn Khalduns Muqaddimah basert på en ny oversettelse av viktige begreper. Den tredje delen inneholder en kort presentasjon av Ibn Khalduns metode.

